

Anka Došen-Dobud

Zagreb

SLIKA JEDNE DAVNE LJETNE PRAKSE STUDENTA PEDAGOGIJE¹

Zapisi iz dnevnika stručne prakse

U prvoj polovici srpnja 1951. našla sam se u divnom dvorcu Bežanec blizu Pregrade. U hladovini još uvijek lijepog parka. A od neke davnine dvorac je pripadao onima društveno odabranima – plemenitašima.

Može li se govoriti o prioritetu u odnosima teorije i prakse? Što je čemu prethodilo, što o čemu ovisi? Priča se obično tu negdje i prekida konstatacijom da je teorija oslonac, ako ne i uvjetovanost prakse, a praksa – provjera teorije. Ovako ili onako, međupovezanost je evidentna. O toj povezanosti teorije i prakse trebala bi na svoj način svjedočiti i slika ljetne prakse studenata zagrebačke sveučilišne pedagoške skupine predmeta, pa i one davne, još prije više od pola stoljeća. Pa i ranije. Među te davne studente pedagogije mogu uvrstiti i sebe tamo negdje početkom pedesetih godina prošloga, 20. stoljeća.

Među prvim vlasnicima dvorca zabilježeno je ime plemenitoga grofa Keglevića, pa onda baruna Kollenbacha, pa drugog baruna Schlaum-Lindena i konačno još jednog

---

¹ Anka Došen-Dobud zapažena je hrvatska pedagoginja. Rođena je 1920. godine. Završila je učiteljsku školu te diplomirala pedagošku grupu predmeta na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1957. godine. Bila je učiteljica, profesorica učiteljske škole, Pedagoške akademije u Puli te Pedagoške akademije u Zagrebu. Umirovljena je 1978., nakon čega je vanjska suradnica u istoj ustanovi. Stručne i znanstvene interese usmjerila je u područje predškolske pedagogije. Objavila je veći broj knjiga i monografija te stručnih radova u časopisima i zbornicima tematski vezanih za različita pedagojska područja s naglaskom na predškolskoj pedagogiji. Bila je čest predavač na seminarima i skupovima u zemlji i inozemstvu. Dobitnica je više priznanja i nagrada za unapređivanje odgojno-obrazovnog sustava. Iako je u mirovini, i dalje prati brojna pedagoška zbivanja.

Bilješku o autorici napisao Branimir Mendeš (nap. ur.).

baruna kome je, čini se, dvorac najduže pripadao. Bio je to barun Ottenfels-Gschwinda. Obitelj Ottenfels podrijetlom je bila iz Koruške. Tada, u pedesetima, taj divni dvorac u hladovitom parku više nije bio u njegovanim, mekim rukama plemenitaša; pripadao je skupini onih koje je društvo također odabralo. No nije to bilo po kriterijima popisa pozitivnih, pa i posebno cijenjenih društvenih vrijednosti – ovih ili onih – već s onog nekog drugog zatamnjelog njegova kraja. Ili stanovišta? Da bi ih sklonilo. Onoga kraja po finalu pravih društvenih vrijednosti. A tamo više gotovo da je nestajao i ljudski trag nekim plemenitašima. Plemeniti dvorac pretvoren je u azil – sklonište problematičnog poslijeratnog mladog naraštaja. Takozvanim besprizornima. Bili su to malodobni skitnice, džepari, kradljivci, bjegunci, nasilnici... Četrnaest, petnaest... godina. Pa i više. Neki i manje. Često i oni napušteni od obitelji ili bez obitelji. Ostaci ostataka zapuštenog, neću reći i napuštenog, nekada i raspuštenog poratnog društvenog otpada.

A zatekao se taj dvorac usred jednom posađena perivoja još i s cvjetnim nasadima. Nastao je tamo negdje krajem 17. stoljeća. Obnavljan u duhu klasicizma u 19. stoljeću. Poslije i dotjerivan do današnjeg sjaja. Dakako, ne više kao utočište poratnih izgubljenika. Njih je kasnije odrastanje, pa i neko sređenije vrijeme i opet odmaklo od reprezentativnog dvorca. No od nekadašnjeg sjaja dvorca ostalo je i u pedesetima nešto tragova. Ostao je, uostalom, i sam dvorac.

Prilikom kraćeg slobodnog vremenskog intervala svoje studentske prakse u srpnju 1951. na jednoj osamljeničkoj šetnji studenta praktikanta susrela sam se s jednim tamošnjim žiteljem. Pasao je lijepu pristalu kravicu, blizu reprezentativno uzorno izrasla šuštava kukuruza. I dok je kravica mirno pasla, mi smo jednako mirno izmjenjivali utiske. Nezaobilazna tema – doskorašnji i sadašnji vlasnici dvorca i imanja uza nj – Ottenfelsi. U usporedbi s njim i sadašnji korisnici dvorca.

Željela sam o onima bivšima saznati i nešto konkretno, životnije, zagledati se u njihov ne baš daleki stvarni život. Čovjek je rukom zaokružio oko zamašna dijela tog njihova nekadašnjeg velikog posjeda: “To je sve bilo njegovo.”

“Morao je dobro živjeti taj barun!” primijetila sam.

“Pa i nije baš tako. Njegovi su upravitelji bolje živjeli od njega.”

“Pitanje je kako je tko shvaćao to – *dobro življenje*.”

Čovjek je znao i iz vremenske i prostorne blizine vidio ono o čemu je govorio. Sva su davanja barunu prolazila kroz ruke upravitelja imanja. A tko s medom radi, i prste liže – kaže mudar narod. Sve obaveze prema vlasti ostajale su na brizi vlasnika – baruna Ottenfelsa.

Na kraju je mještanim izrazio i osobni sud o barunu:

“Ali nije bio ni dobar taj barun. Ne, nije bio dobar”, još je jednom zamišljeno potvrdio svoj sud. Bez ijednog argumenta. “Sam si je kriv što su ga partizani ubili 1943. godine. Da, sam si je tomu kriv”, potvrdio je svoj sud bez daljnjeg objašnjenja.

A imao je taj moj sugovornik i svoje mišljenje o aktualnim upraviteljima doma, koji se “često mijenjaju. A svaki put je sve gore... Ovdje su svi gazde...” Pokazao mi je mjesto gdje je nekada također bio park. Posječen je za nekog neimenovanog upravitelja doma. No onda mi je pokazao i nešto što je čak donekle poboljšalo moj do tada slabo određen sud o pitomcima doma.

Moj me je sugovornik doveo do gustoga grmlja. Nije mi ništa govorilo ni to nekad odozgo podrezano grmlje ni mještatinin sve dok se nismo posve približili. Podigao je dva-tri krošnjata posječena ogranka položena u ulozu krovišta na vrh grmlja.

“Vidite, ovdje im je kuhinja.”

“Kome?” upitala sam.

“Pa dečkima iz doma. Tu si oni kuhaju jaja kaj dobiju u selu.”

“Dobiju?”

“Pa da...” Namignu: “Možda nekad i maknu, dignu, ako ih tko ne vidi.”

“Zar ne dobiju dovoljno hrane u domu?”

“Dobiju, kažu, ali znate kak se kaže: Ono uzeto poskrivečke je uvijek slajše. Tako su mi oni sami pojasnili tu ‘kuhinju’ kad sam ih jednom tu znutra čul i išel videti kaj je u tem grmlju.”

Mještatinin je, čini se, bio u nekim stvarima o dječacima iz doma bolje informiran od njihovih odgojitelja. Zamolio me je da o tome ništa ne kažem kojemu odgojitelju.

A imali su uz upravitelja doma još i četiri odgojitelja. Jedan je bio nesvršeni učenik škole za odgojitelje. Dječaka je bilo oko četrdeset i možda nekad i kojih desetak-petnaest više; nekad možda i manje. Na sam pogled teško je bilo ustanoviti koliko ih je. Oni odrasliji, jači i spretniji dječaci najčešće su bili uz majstore. Koje? U tu se kategoriju ubrajao i kočijaš. A onda i još ponetko tko se brinuo za održavanje zgrade i uređaja u njoj.

Mještatinin mi je dodatno objasnio da je ta njihova kuhinja bila uvijek čista, pometena, uredno poslagane stvari kad god bi on u nju povirio.

Povirila sam i ja u tu “urednu kuhinju”. Provušla sam se kroz okolno grmlje u taj donedavno strogo čuvani, kao posvećeni prostor. Zatekla sam u njemu staru zahrđalu željeznu peć. Na njoj je bila kutija od neke konzerve s nešto vode od posljednje kiše. Iznad kuhinje od šiblja malo spleteno i naslagano nadsvođe. Tlo zaravnano, uredno pometeno.

“Više”, kaže mi sugovornik, “ne koriste tu kuhinju. Ne idu ni u obližnje seoske kuće. Ne osjećaju se sigurnima. Kod mene doma ne zalaze. Preblizu je. Idu tamo u udaljenije kuće i okućnice. Valjda da mogu nesmetano nekaj potražiti. I naći. Na ovaj ili onaj način.”

Je li moguće? – pomislila sam. Taj je u tajnosti strogo čuvan, iznimno uredno održavan prostor nagovještaj njihove skrivene, možda i nesvjesne, čežnje za mirom i sigurnošću roditeljskog doma?... A napušten je onda kad su željeni i mir i sigurnost napustili, vjerojatno kao i svoj dom, i taj idilični njihov pronađeni mirni zakutak?

Spontano samoupravljanje

Da, postojao je u domu kućni red i pravila manje ili više poštovana. Češće kršena. No postojala je i neka skrivena dječja samoregulacija. I nje su se pridržavali. Na toj su osnovi nastali i “vječni robovi” i oni drugi – slobodni. “Vječnim” je robom postao netko tko je primio ili vrlo željeni predmet ili uslugu nekog dječaka. Za primljeno postajao je “vječnim robom” svoga “dobročinitelja”, automatski postalog gospodara.

To znači: činio je sve što bi ovaj od njega tražio da učini. Ili bi ga zamjenjivao u nekoj manje ugodnoj raboti.

Dobročinitelj-gospodar odlučivao je o tome kada ropstvo završava. Bivši rob opet postaje slobodan, bez ikakvih obaveza.

U skladu s tom samoregulacijom zabilježila sam i naoko bezvezne povike skupine mališana koji su bučali vani oko stare šuplje stoljetne lipe, a onda zastali s glasnim povicima: “Naja!”... “Jana!” Bilo je to upozorenje onima koji su ili bili ili su se spremali u kakve sumnjive akcije, da je tu i nekakva bliska opasnost... odgojitelj... ili netko od osoblja negdje na pomolu.

Zabilježila sam i nekoliko primjera dječjeg “kažnjavanja”. Bilo je ono na određeni način selektivno. Pa i okrutno. Ovdje bi se mogla ubrojiti i ruganja i prijekori, uz ne baš nježne udarce. Tako i očiti izrazi negodovanja, često i masovnog, odnosno skupnog, prema kojem grešniku. Naravno, sve u skladu s njihovim nepisanim pravilima i nekoj samoregulaciji, samoupravljanju.

Poseban primjer za to bio je dječak H. Patološki džepar – kradljivac.

Navodno je čak i policajcu koji ga je privodio u svoju stanicu, baš zbog džeparenja, putom iz džepa izvukao novčanik i spremio ga u svoj džep. Nije potrebno puno mašte da se zamisli kraj tog njegova ludog pothvata. H. kao da je živio, uz taj svoj životni hobi, manje ili više biološki. A bio je tjelesno dobro razvijen. No imao je neki manji govorni nedostatak.

K meni u sobu dolazio je najčešće bez kucanja – tražiti knjigu. Kao da mu nije bilo važno koju. Mogla je biti i enciklopedija kao i kakva početnica. Knjiga je za nj bila samo – knjiga. Izgovor za bilo kakvu drugu, najčešće istraživačku akciju. Kroz ključanicu bi najprije izvana povirio u neku prostoriju, a onda, ako je bio “čist zrak”, otvarao vrata sobe. Bez kucanja. Jednom prilikom prstom mi je pokazao na lijevi gornji džepić moje bluze, iz kojeg je virila novčanica od 10 dinara. Kao da je htio reći: Vidim to, ali neću ti dirati. Tebi ne. Možda ne danas. Sutra – tko zna?

Kad nije imao izgovor o knjizi, pitao bi bilo što, samo da pita, da pokaže neki razlog svog dolaska. Naprimjer, zašto je neki odgojitelj otišao u grad? Ili: Zašto nisu dobili druge hlače? A vani je zahladilo...

Gle, pomislila sam u vezi s knjigom – nešto ga ipak zanima. Kao da mi je to potvrdio i čežnjiv pogled na šareno oslikan ovitak na knjizi koju je netko pronio idući mimo njega. Pokazivao bi baš poseban interes za knjige. Spontano? Teško. Ali kad sam mlađoj djeci čitala djelo *Zelena patrola* Danka Oblaka, među onima koji su se očigledno dosađivali bio je i H. Za bilo kakvo reproduciranje ili bar neki šturi, pa i nepotpuni sud, dakako i nezreli, o knjizi ili slušanom sadržaju priče pokazao se potpuno nesposobnim. Ili nezainteresiranim. Samo kad sam jednom mlađoj djeci pričala *Aladina i čarobnu lampu*, H. je vrlo mirno sjedio i, čini se, slušao. Očito očaran čarobnom moći Aladinove lampe.

Dirljivo je bilo uočiti i jednog gluhog dječaka koji je vrlo pozorno motrio moje usne za vrijeme pričanja. Drugi dan mi se prijateljski nasmiješio prolazeći mimo mene.

H.-ovo društvo očigledno ga je preziralo. Najviše je bio osamljen. A dječje kažnjavanje? Najčešće grubo, neumoljivo, podrugljivo. I u duhu: Svi na jednoga! “Svi” su bili najmanje oni zatečeni u blizini prijestupnika H.-a.

Po njihovim internim nepisanim pravilima, najteži je grijeh bilo diranje svojine druge djece. Tako: Bože sačuvaj dirati nečije “špekulice”, to pravo dječje blago, kao i druge džepne sitnice.

U jednoj takvoj prigodi prenošenja nečijeg džepnog sadržaja u onaj vlastiti kažnjepnik H. morao je za internu kaznu u smislu dječje samoregulacije lizati tabane oštećenog dječaka. I lizao je, okružen ruljom egzekutora. A vlasnik tih tabana prethodno ih je dobro natopio mokraćom i prljavštinom pokupljenom s poda neočišćena nužnika.

A bio je neizbježno i beskrajno izoliran. Sam sa sobom i svojim nemirnim pogledima kojima je pomno šarao po predjelu u kojem se u nekom času našao. Pogled s vječnim i očitim naglaskom: Ima li tu nešto za me? Pozitivno ili negativno? Opasnost ili bilo kakav probitak?... Zanimljivo, uvijek je priznao da je džeparario. Bila je to njegova kao druga priroda, koje se nikad nije ni odricao.

U jednom trenutku sam ga zatekla u jednoj od dječjih spavaonica, gdje su pripremali krevete za spavanje. Bio je okružen s nekoliko dječaka. Promatrača ili egzekutora?... Gotovo bi čovjek rekao: Svi iz okruženja bili su u nekoj prilici egzekutori. Čekali su samo ponekad da dođu na red. Držao je H. pred sobom ispružene obje ruke i pravio čučnjeve. Baš tako ispruženih ruku. Uz povremeni udarac dječaka koji su ga okružili. Na moj upit što se to događa, jedan od prisutnih promatrača obrazložio mi je da ga je tako bio kaznio i odgojitelj I. kad ga je zatekao u džeparenju. Pa sad tako čine i oni; džeparario je. I treba biti kažnjen.

U drugoj prilici kazna mu je bila klečanje. Potezanje za uši, bubotci i “čvrge” da se i ne spominju.

Može li takva, pa i slična, bilo čija “pravedna kazna” poput one s lizanjem mokrih tabana biti put u potencirano stvaranje neke vrste aktivnog sadizma kod djece? A kazna je možda vukla podrijetlo i iz sredine koja ih je na sličan, a i drugi način legalno “kažnjavala”. I tolerirala slično kažnjavanje.

Bio je taj H. nemirna pogleda manje-više izgubljeni osamljenik posebno pogodan za izivljavanje negativnih poriva drugih dječaka.

Dan kad me je zapalo dežurstvo. Ljetna sezona bjegova – odlazaka “u fremt”

Točnije bi se moglo reći da me je to prvo dežurstvo, prve nedjelje boravka u domu, upravo doslovce napalo istog dana, odmah čim me zapalo.

Već je ujutro počelo uzbudljivo. Policajac je doveo u dom tri mala bjegunca, pokunjena i bijedna. Počela je ljetna sezona bježanja dječaka iz doma. Dolazak te skupine malih bjegunaca bio je kao neki signal za ostale da se kao rulja skupe oko njih s izgledom kao: sad će ih i rastrgati. Udarali su ih, navlačili. Gotovo da bi ih i linčovali. Teškom mukom uspjela sam male bjegunce otrgnuti i izvući iz bijesne gomile.

Što ih je učinilo tako bijesnima?

Zar možda činjenica da su im baš oni tim svojim bijegom nanijeli sramotu? Svima? Neee, oni su ih tukli i navlačili zato što nisu uspjeli u svom naumu. Nisu im poslužili kao mogući uzor. Upravo obrnuto. Kao gubitnici. A to nitko ne želi biti. Odgojitelji i ja jedva smo uspostavili neki red.

Predbacivali su im: “Što, klinici! Niste uspjeli doći ni do Velikog Trgovišća?... Kuda bi vi, kukavice?...”

Nisu bili za kaznu čak ni zaključani u sobi za izolaciju. Nije za to ni bilo potrebe. Bjegunci su se osjećali izgubljenima. Ova soba kao da im je bila dobrodošlo i sigurno ishodište iz neugodne situacije. I sklonište. A i bili su pravi gubitnici. Kasnije smo ih pitali o tome kako i kuda su krenuli, kako je tekao taj njihov bijeg iz doma.

Bez problema su izašli iz doma, došli nekako do Velikog Trgovišća i tamo se htjeli ukrcati u vlak. N. ih je, kao vođa puta, uvjeravao da u Zagrebu ima rodbinu. Oni će im dati novac da plate put.

A dalje? Zapravo kako i do samog Zagreba bez plaćene putničke karte?... Kuda?

Ne, nisu to znali ni oni sami. Policajac ih je odmah opazio, već u Trgovišću, i otpremio natrag u dom. I sami bjegunci bili su ogorčeni na svog nesnalažljivog vođu puta N.-a. Pokušali su ga tući, što je odgojitelj I. spriječio.

Inače su djeca sa simpatijom i odobravanjem pratila herojske pothvate bježanja svojih drugova. Zналаčki su procjenjivala njihov mogući uspjeh ili neuspjeh.

Znali su i intervenirati u slučajevima nečijeg potpuno dezorganiziranog, spontanog, nepromišljenog bježanja. Takav bijeg štetio je i njima.

To je bio, naprimjer, slučaj s malim, gojaznim P. H.-om, kojeg su dječaci vratili čim su osjetili njegovu namjeru da krene “u fremt”, u bijeg.

Nekoliko dječaka dovelo ga je s puta natrag uz bubotke i prijekore:

“A kuda bi ti?”

“Živčenjaki!”

“I to još za dežurstva druga Š.” (jednog od odgojitelja).

Š. je sredio stvar na svoj način: omogućio je P. H.-u da se hrva s jednim od svojih napadača. Čak je i pobijedio. A onda se hrvaio s drugim, koji je njega pobijedio...

Slijedila je, po mojim bilješkama, epizoda s mučenjem H.-a koja je nastavljena u spavaonici, čim su se odgojitelji odmakli. I opet je bila potrebna intervencija odgojitelja, koja se morala primijeniti još jednom i u spavaonici u kojoj se nalazio i nevoljeni H.

Za vrijeme odgojiteljeve intervencije i nastale gužve trojica većih i jačih dječaka iskrala su se iz sobe i uputila “u fremt”, odnosno iz doma su pošli u bijeg. Za tu trojicu, J.-a, K.-a i D.-a, i njihov mogući uspješan bijeg kao da su “navijali” svi prisutni dječaci.

“Ta su trojica malo bolja klasa od onih jutrošnjih. Ovi... da... oni će sigurno pobjeći... J. je jak kao bik; on može dignuti sto kilograma...”

Tjelesna snaga je nešto što ovi dječaci najviše cijene.

Uočila sam to već prvih dana po dolasku u dom, momentalno aktualan za ovakvu vrstu malodobnika, aktualnih i mogućih prijestupnika.

Zapazila sam to po njihovim pogledima i ponašanju i zabilježila:

“Čim dođe netko novi, posebno odgojitelj, tada djeca zauzmu izvjestan stav iščekivanja, naoko neutralan, ali pun radoznalosti; donekle i prijeteći: Deder, brajko,

pokaži da vidimo što znaš i umiješ! Kakav si? Možemo biti i tvoji..., da, ali teško tebi ako ništa nemaš! Ne pokažeš!... Ako s ničim ne možeš osvajati... Nemaš nikakve posebne sposobnosti...”

Čini se da je prvo što ih impresionira, na neki način i osvaja, tjelesna snaga, spretnost i umješnost pridošlice. Slijedi neka glazbena sposobnost, potom kakva posebna vještina, pa pjesma, sviranje, duhovitost i dovitljivost... Uopće, nešto iznimno.

Dakako, ništa od toga nije samo za se dovoljno. Odgojitelj mora biti čovjek koji može i zna kako pomoći odgajaniku. I to tako da na izvjestan način ovaj i sam želi i hoće nečim utjecati na vlastito mijenjanje, odrastanje i dogradnju. Postupno, smišljeno, taktično. Iznad svega strpljivo znati pričekati učinke svog postupka. A odgajanik treba i osjećati kako se pritom potvrđuje, postaje osvajač. A to nije baš ni lako ni jednostavno. Potrebno je znanje, intuicija i iskustvo. Ulaženje u dušu odgojenika. I njegova okruženja. Biti mu uzor. Uopće nešto privlačno, a ujedno i učinkovito.

Druga, sposobnija, spretnija skupina djece, sa smislom za realnost i pravodobno rješavanje problema koje ona naplavljuje, izdržala je u bijegu i duže vremena. A onda je ipak vraćena u svoje pravo odredište – u dom.

Težini i složenosti moga dežurstva uz ovaj konkretniji bijeg pridonijela je i nastala tučnjava dvojice nešto odraslijih dječaka. Nastala je nakon ugodno gledane utakmice između SSSR-a i Jugoslavije, iznimna doživljaja u tom vremenu. Možda mu je ponešto dodalo i pojačano uzbuđenje, adrenalin, mladenački hormoni i neki višak uzbuđenjem stvorene energije pubertetlije i onoga na pragu ili u tijeku adolescencije...

Događaj se zbilo i slijedio u jednoj od spavaonica odraslijih dječaka.

Već se činilo da je ostvaren i večernji spavaonički mir kad nas je pokrenuo upad jednog odgojitelja: “Tamo u spavaonici odraslih stvorila se neka gužva. Mogla bi biti i tučnjava.” Zajedno sa I.-jem, dežurnim odgojiteljem te večeri, skočismo i jurnusmo u spavaonicu iz koje je dolazio neugodan žagor. Stvorio se nakon što je R. otišao sa svojim lončićem-porcijom po mlijeko koje je uvečer dolazilo dosta kasno, a koje je on svaku večer dobivao. Iz nekog razloga, poznata samo upravitelju doma, po čijem je nalogu i dobivao to redovno okašnjelo mlijeko, dječak M. počeo ga je zadirkivati. Ozračje oko dječaka postalo je sve gušće, usijanije, dok nije R., tjelesno slabiji, jurnuo na hodnik, gdje mu se dugački “partviš” s hodnika baš voljko našao u ruci. S tim oružjem postao je i razjaren i siguran i tresnuo M.-a po glavi. Od udarca je M. i zakrvario i udario u dreku.

Uzbudilo je to i ostale u spavaonici i stvorilo se nemila sveopća tučnjava. Ustvari nastadoše dva tabora: jedan zabavljen tučnjavom i drugi u smijehu, razveseljen neočekivanom predstavom.

Oboje je bilo i previše iritantno za odgojitelja I.-ja. Raspalio se i izgubio samokontrolu. Dograbio je posve nedužan lončić koji je s mlijekom u sebi mirno stajao na prozoru sobe. Iskrenu lončić i mlijeko se blago razli po podu sobe, dok je lončić s nekim jednako blagim prijekorom lupio padajući van na meko tlo zemlje. R. je dotle već bio u sobi za izolaciju. Prethodno je po nalogu odgojitelja I.-ja prošao kroz domsku ambulantu, gdje su mu dezinficirane ogrebotine. Je li ga u izolaciju uspio poslati I., više se ne sjećam. Ali I. ga nije zaboravio.

Zajedno sa I.-jem pošla sam u sobu za izolaciju. Tu smo mu održali poštenu lekciju. Dječaci u spavaonici još su se uvijek razveseljeno cerekali protekloj predstavi s tučnjavom.

I održana lekcija i njezina pratnja s tučnjavom pogubno su utjecali na narasli gnjev odgojitelja I.-ja. I taj je gnjev rastao toliko da je I. otvorio vrata i istjerao van grešnog R.-a. Ovaj se porebarke provukao uza nj i izletio kroz vrata. Odgojitelj I., naliven bijesom, pojurio je za njim. Kasnije mi je pričao da ga je sustigao kod glavnih vrata, da ga je dotle bijes već bio donekle napustio. Otvorio je vrata i mirno pozvao grešnog, strahom nalivenog R.-a:

“Ako te volja da bježiš, idi kud te oči vode, a noge nose! Vrata su ti otvorena!”

Sa sigurnošću je računao na suprotan učinak.

No R. je mirno rekao da ne ide nikuda i jednako mirno i polako vratio se u sobu za izolaciju.

Kad sam poslala jednog dječaka da mu tamo odnese ručak, već ga nije bilo u toj sobi. Motao se negdje oko staje.

R. je inače spadao u grupu starijih dječaka i po dobi gotovo da više i nije bio za ovaj dom. A negativno je utjecao na druge dječake na razne načine: sumnjivim razgovorima, dogovorima, koje je vodio po zaklonjenijim mjestima, vulgarnim psovanjem, pušenjem, još sumnjivijim trgovanjem... Najčešće se držao staja i uz “majstore”.

Ti su majstori bili i razlog mome zaključku da “nema koordinacije u odgojnom djelovanju”. “Majstori” su naime samoinicijativno slali dječake u Pregradu da im kupe cigarete, a onda bi ih za učinjenu uslugu nagradili kojom cigaretom. I pušenja je bilo. Posebno oko staje.

Među odraslijim dječacima bio je i neki L. s nadimkom Piksić. Visok, jak i vrlo zatvoren dječak. Gotovo mladić. I baš je on bio taj koji mi se činio i zagonetnim, zatvorenim i posebnim. Nisam ga mogla ni po kojem kriteriju bilo kamo smjestiti. Kao da i nije postojao, bar za nj, neki dostupni kriterij. Na trenutke je djelovao kao dozreli mladić, a na trenutke kao dječak. Navodno je pokušao utopiti jednog dječaka u prethodnom prebivalištu...

A u staji je bila domska kobila (je li bila nasljeđe od grofa, bivšeg vlasnika imanja?).

Nekako se jednog dana kobila otrgla i – odjurila “u fremt” i ona. Grupa dječaka kao da se utrkivala s njom, loveći ju. Gledajući iz dvorca, jasno se vidjelo pomicanje njihovih smeđih pojava po bijeloj cesti. Slika je završavala time da su smeđe pojave dječaka opkolile i slavodobitno vodile kobilu u staju. A na kobili je ponosno jahao današnji akter uzbudljivih zbivanja – R.

Tako se za odgojitelja I.-ja stvorio povijesni dan, koji će teško moći zaboraviti. Nisam ga zaboravila ni ja, tadašnja studentica pedagogije, koja je ostavila i zapis o svojoj praksi i zapažanjima s nje.

Drugi dan dežurstva donio je i nove događaje i meni nove čuvstveno spoznajne doživljaje. Već ujutro je organ reda – policajac doveo u dom maloga G.-a u kratkim zamašćenim hlačicama s jednako zamašćenom jaknicom. Bio je završio četvrti razred

kao jedna od rijetko opernatih domskih ptičica s odličnim uspjehom. A onda je taj svoj uspjeh začinio spektakularnim bijegom. Kao slijepi putnik stigao je sve do Splita. Odatle su ga vratili u dom u Bežanec. Nije djelovao ni izmučeno ni umorno. Očito se nekako snašao i za hranu.

Za vrijeme doručka upravitelj ga je, onako zamašćena i prljava, doveo i postavio na vrh stuba koje su vodile u drugi dio blagovaonice.

Prije toga G. je već uspio ispričati svom društvu koje ga je opkolilo i pobožno slušalo kako je kao slijepi putnik stigao do Splita i kako nije imao strpljenja čekati na dopust na koji je trebao poći čisto legalno iz doma zbog odlično završena četvrtog razreda. Bio je valjda jedini odlikaš u domu. Ravnatelj je namislio da zornim pokazivanjem i isticanjem razlike između čiste i uredne G.-ove pojave iz prethodnog domskog razdoblja i ove sadašnje prljave, zamašćene, otrcane odjeće koja je na njemu upozori na prednost uredna domskog života nasuprot onom neurednom i opasnom, punom jada i čemera, bježanju, lutanju... Pokazujući na G.-a, upravitelj je docirao, isticao: “Pogledajte svi na ovog ovdje G.-a pa se sjetite kakav je uvijek bio: čist, uredan, do-tjeran, počešljan, podrezanih čistih noktiju..., a kakav je sada vraćen s bijega... prljav, otrcan, zapušten... A kako ste vi svi izgledali kad ste išli na izlet u Trakošćan... Čisti, ispeglani... ko prinčevi...”

Upraviteljeve riječi kao da su nekuda otplovile zrakom iznad djece. Sam G. s rukama o bokovima pretvorio se u živi spomenik odvažnosti, djeci posebno cijenjene i žarko željene hrabrosti. I tako su i gledali na nj onako uzvišena, s podbočenim rukama, na vrhu stubišta. G. je tako ostao u pozi nepriznatog heroja čitavo vrijeme dječjeg doručka. Gledalo ga je i u tom trenutku obožavalo desetine drugova, prioritarno njegove dobi.

To njegovo zamašćeno, čupavo, zgužvano herojstvo proizvelo je i šapat priznanja dječaka koji je stajao blizu mene, čekajući nalog da se ide za stol. Znatiželjno sam mu se primakla i šaptom upitala: “Što si to rekao?”

“Ma draži mi je on od svih ovih ovdje!” pokazao mi je rukom na okolne dječake. I nastavio zadivljeno gledati G.-a.

A sam G. je kasnije skupa s ostalima u kupaćim gaćicama radio na izgradnji igrališta kao da se ništa nije ni dogodilo.

I mali K., za kojeg su mi pričali da se vratio s dopusta, a da je nekom prilikom udario policajca, radio je mirno i staloženo. Uz ostale. Zato je M., također bivši bjegunac, koji je bježao jer se “zaželio mora”, radio i što sporije i što manje. “Zabušavao” je. Sada je nastojao raditi bar što sporije ako već ne može nikako izbjeći rad.

Samo mi se činilo da ovdje ima premalo tog rada, točnije previše vremenskog vakuuma, s iznimkom višenamjenskog igrališta za košarku i druge djelatnosti za razvoj spretnosti koje su uz majstore gradili i odgojenici. Uz pomoć starijih dječaka osoblju, “majstorima”, koje je bilo angažirano oko održavanja doma, to je gotovo bilo sve. Previše je bilo praznog vremena. Ne može biti opravdanje nikakva činjenica da se nije mogao ni trebao nečim ispuniti taj vremenski vakuum. Samo čitanje knjiga nije bilo dostatno. Zar nije bila moguća organizacija kakva natjecanja, skupne igre s određenim pravilima, učenje igara s narodnim plesovima, folklorna događanja, improvizirane

predstave, dramske družine, različite interesne skupine, snalaženja u nepoznatoj šumi, igre sakrivanja i traženja... možda odbojka, košarka, stolni tenis... Neka takmičenja... Igre za razvoj umnih sposobnosti... A od sportskih aktivnosti bio je samo nogomet, koji je s dječacima igrao ponekad i upravitelj doma. Možda više za vlastitu rasonodu.

Od svih korisnih ljetnih aktivnosti dječacima je samo ostajala knjiga i čitanje. Imali su knjižnicu, uzimali i čitali knjige. Premalo i za njihovu dob statična aktivnost. Mogla je i trebala biti jedna od više njih.

Ne bi li dobro došla i kakva radionica za neki dostupan ručni rad, kojim bi se možda i nešto privrijedilo i taj proizvod iskoristilo za nabavku kakvih sportskih rekvizita?

Kad sam jednom inicirala s mlađom djecom skupnu igru “Žabe, labe, tko j’ moj drug...”, mališani su se nakon poletno odigrane igre trčanja posljednjih bočnih dvojaca, mimo postavljene vrste i njihova spajanja u prve parova, koji su stali na čelna mjesta, pojadali: “Kad nitko neće da nas postroji za igru.”

Postoji čitav niz takvih skupnih igara, a da se i ne spominju razna natjecanja: u brzini trčanja, doskoku, skakanju u vis, u dalj... Bilo bi ispunjeno prazno vrijeme i zadovoljene dječje potrebe za tjelesnom aktivnosti, a i natjecateljski porivi koji su bliski djeci. Ima i priručnika s opisom takvih živahnih pokretnih igara kojima bi se usmjeravala njihova energija u razvoj i oblikovanje.

Ljetne igre lovice vezane uz bjegove. Još neki problemi

Ljetno vrijeme sa svojim besposličarskim vakuumima pokazalo se idealnim za odlazak “u fremt”, kako je dječjim slengom – pararječnikom nazivan pothvat bježanja iz doma.

Odlazilo je najčešće po troje djece. Nije to bilo baš pravilo, jer su se znala naći u bijegu i po četvorica. No rijetko i više od toga, osim jednog iznimnog masovnog bijega. Čini se da su upravo trojke bile i praktičan razlog bježanja.

Tako su u kratkom vremenu srpnja te 1951. odletjele tri trojke domskih dječaćkih opernatih ptičica. Nisu bile dugo u slobodnom letu; vraćane su svom domskom dječaćkom jat u relativno brzo.

Jednog sam dana zabilježila i bijeg u kojem su sudjelovala četiri bjegunca: R., K., Đ. i V. Bilo je među njima i ponavljača. R. je bio samo u kupaćim gaćicama. Nije za tu činjenicu izmislio ni lošu priču. Navodno su mu ukrali hlače, koje je skinuo iz ne znam kojeg razloga. (Valjda vrućine?) A u džepu hlača imao je i nešto novca za put. Neuvjerljiva priča nije mu pomogla da se izvuče iz škripca. Bio je s ostalom trojicom vraćen u dom. Istina, s hlačama, ali bez ikakvih novaca. Čak i onih navodnih: nije mogao ponoviti ni lažni iskaz o količini novca u džepu “ukradenih” hlača. U svakom iskazu bio je drugi iznos otuđenog mu novca.

No nije bilo aktualno samo bježanje pretežno u trojkama, bilo je dovoljno vremena i prostora i za druge i drugačije pothvate. Baš za vrijeme zajedničkog sastanka upravitelja s odgojiteljima neki je dovitljivi nevidljivi vražićak odveo P. H.-a u jednu

od dječaćkih spavaonica, gdje se okušao s izvedbom jednog od slobodnih, pa i opasnih izumiteljskih pasjaluka. Žicom s uključenog električnog priključka pokušao je odvesti struju na nečiji željezni okvir kreveta. S kojim ciljem? Tko zna je li i sam o tom pothvatu nešto nagađao? Ali zato je taj nezreli i nezvani Tesla izazvao kratki spoj i dječje spavaonice ostale su bez svjetla tri dana i tri noći.

Nastala je zanimljiva situacija. Dječaci su bili bijesni na nj zbog toga i nekoliko njih htjelo ga je tući u samoj spavaonici. Drugi su ga baš zbog zanimljivosti pothvata branili.

“Istući ćemo ga. Radi njega smo ostali bez struje, bez svjetla... Kako ćemo ovako u mraku?”

“Gdje je taj P. koji nas je ostavio u mraku. Treba ga dobro istući. Mi ćemo ga istući. Dajte ga amo!”

“Samo probajte!” isprsil se skupina P.-ovih branitelja. “Lako vam je ići na slabijega. A vidi i koliko vas je. Svi na jednoga... I to slabijega.”

Jedan glas iz mraka sobe umirujuće je docirao: “Ako smo bili toliko vremena u mraku i ostali živi i zdravi, pa možemo i jednu-dvije večeri.”

P. je bio nesposoban za bilo kakvo objašnjenje i obranu svog postupka.

Stajao je i tresao se kao prut na vjetru. Kao da je baš njega dohvatila tražena struja. Srce mu je vidno tuklo u grudima. Nesposoban da prozbori ma i jednu riječ. Valjda mu je tek sad došla do svijesti i stvarna i moguća, još gora, posljedica njegova ludog pothvata. Dobro da nije bilo i što gorega.

Baš tad stiže i majstor, opkoljen skupinom dječaka. Već izdaleka tutnjao je njegov bariton: “Gdje je taj grješni P. da mu ja pokažem. Znat će što je struja kad ga ja dohvatim!” A dječaci oko njega su objašnjavali: “Eto, majstor G. isto traži P.-a da ga istuče zbog petljanja sa strujom.”

P. se počeo još više tresti. Jedva je stajao na nogama. Bio je doslovce živčan. Čak se vidjelo kako mu srce luđački tuče, podrhtava. Pridošlice s majstorom kao da su uistinu došli tući nevoljnog P.-a.

“Kakav P.?” smogla sam snage usprotiviti se.

Majstor je htio čuti priču samog P.-a “da mu kaže što je činio sa strujom”.

“Kao da P. to zna. Nema majstor s time ništa.” Jedva sam izgurala majstora iz sobe.

Dječake sam umirivala time da će sutra, kad se umiri, P. objasniti što je radio sa strujom i što je htio time postići.

P. nikad nije ni dobio priliku da se izjasni o tom svom bezumnom pothvatu. Kao da su i odgojitelji na to zaboravili. Ili nisu znali kako postupiti...

Ne samo za nevoljnog P.-a, nego je taj dan jedva nekako završio i za me, postajući i ostajući mi u sjećanju kao jedan od najtežih s te ljetne prakse.

Ja sam u svoju bilježnicu upisala nekoliko primjedbi. Među ostalima da nema koordinacije rada između odgojnog i drugog osoblja doma. Kako, naprimjer, opravdati to da majstor X šalje dječaka iz doma u Pregradu da mu kupi cigarete, a onda mu za tu uslugu daje par cigareta? A pušenje je željeni porok dječaka u toj dobi, koji žude biti odrasli. A zar se ta odraslost ne dokazuje i pušenjem i alkoholom? I još nekim stvarima,

za kojima su žudjeli njima prikraćeni tinejdžeri sabrani na jednom mjestu. A sa svojim malodobnim iskustvom i manje-više bijednim obrazloženjima o njemu. Zar nije i to jedan od skrivenih razloga i za bježanje iz doma, koje je toga ljeta bilo prava pošast? Dječaci su bježali i od sebe, napuštena, nedorasla nevoljnika; žurili su u odrastanje nekim krivim, grbavim prečacima.

Dok bi se za dogotovljeni ručak, koji se nekad spremio i nudio oko podneva, a nekad u 14 sati i kasnije, i moglo naći opravdanje, njega je teško naći u nedostatku osnovne oralne higijene, koja kao da nikoga nije zabrinjavala, iako su navodno nabavljene i četkice i pasta za pranje zubi... Pri ručku u blagovaonici vrlo nerado serviraju i viljuške, a noževe nikada. Vjerojatan strah? Opravdan za ovakav sastav odgojenika? Ne, ne mislim tako. Zar pojam nož, pa i vrsta noža, moraju biti vezani samo uz neminovnost napadanja, ozljeđivanja, eventualno ubijanja, pa guljenja krumpira za ručak i razne vrste obrade drveta... i slično? Odnosno obranu od koga? Nije li u odgoju nužno i neko povjerenje? Odgovarajući nož i viljuška, stavljeni uz primjerenu hranu pored tanjura, i drugo posuđe nužni su rekviziti za stvaranje kulture hranjenja, odnosno dio su socijalizacije-humanizacije ljudskog bića.

Život u domu teče svojim tijekom

U ponedjeljak su dovedena u dom dva nova dječaka. Jednog je dovela majka iz Srijema. I dok je majka bila prilično dobro odjevena, dječak je izgledao kao zapuštena skitnica. Stekla sam u času dojam da ga se majka želi pod hitno riješiti. Iz nekog svog razloga. Ona to i potvrđuje: “Što će mi kod kuće? Ja bih htjela da on izuči kakav zanat?”

Dala je odgojitelju I.-ju za dječaka 100 dinara, a onda i njemu u ruke 70 dinara. Kao da se baš davanjem njemu novčanica u ruke željela iskupiti za upravo učinjeno napuštanje.

Kasnije je došao još jedan novi dječak. Obojica su, iz higijenskih razloga, završila najprije u sobi za izolaciju. Onaj iz Srijema cvilio je kao ozebli psić dok je samovao u izolaciji, no kad mu je stigao drug, smirio se.

Drugog su dana obojica stajala na prozoru sobe za izolaciju i motrili dječake vani. Počeli su ih čak i zadirkivati – otkrili su neku zanimljivost te akcije i njome veselo počeli ispunjavati svoju izoliranost i prazninu vremena.

Tog su dana bila dovedena u dom i ona četiri bjegunca: R., K., Đ. i V. Oko njih nije bilo nikakve strke ni s jedne strane: ni dječaka, a ni osoblja doma. Kao da je to uobičajen i normalan dio njihova ljetnog života.

Bilo je i legalnih povratnika s “dopusta” kao i odlazaka na “zasluženi” dopust. Tako su još u vrijeme moje prakse otišli na dopust dječaci M. i Š. Vratio se B. Dopješačio je u dom oko 20 kilometara iz Velikog Trgovišća. Za autobus je imao samo 20 dinara. Otac mu je mehaničar i teško je vjerovati da mu je za put dao samo 20 dinara. No tko će ga znati.

U mojim bilješkama H. je i opet “džeparario” i za tu svoju rabotu zaradio potezanje za uho od iznerviranog odgojitelja P.-a. Počeo je skičati i zaradio dodatnu pljusku od još uvijek iznerviranog P.-a. Pao je na koljena i ostao klečati.

Ne, nema nekog uobičajenog načina da se H.-a oduči od džeparenja. On je, čini se, kleptoman, kojem je potrebno i još koje dodatno psihijatrijsko ispitivanje, pa po potrebi i neke specijalne, da ne kažem specijalističke mjere i postupci.

I baš toga 24. srpanjskog dana upisala sam u svoju bilježnicu: “Danas je vjetar i oblačno. Gore na brijegu njišu se stabla borova i komešaju stabljike kukuruza. Kao masa na nekom zboru. Škripe prozorske šarke i šušti lišće na stablima. U ovakav dan zavoli se samoća.”

Ne zaželi li se samoće i I. i P., Š. D., a i mogući drugi odgojitelji, umorni od stalnih problema odrastanja svojih nevoljnih šticećenika koji još nisu pobijedili posljedice prošlog rata, završena pet godina ranije? A i inače imaju dovoljno posla i problema sa svojim odrastanjem.

Pored pustopašne kobile koju smo već spomenuli kao dobrodošli detalj za utrošak viška dječaćke energije onda kad se i jednako pustopašni R. vratio jašući na njoj, dom je imao i kočiju, vjerojatno baštinski ostatak bivših vlasnika.

I ta je kočija nestala. Upravitelj je usmjerio svoja ispitivanja o toj činjenici na starije dječake, pa na zaposlenika G.-a koji je svoje obaveze u staji rado prebacivao na dječake. Čini se da je bio zbog toga kasnije i otpušten. Dječaci su se u staji osjećali kao riba u vodi. Vodili su tamo svoje, nekad i opscene razgovore, valjda i dogovore. Pušili, psovali... Kad je jednom G. izostao s posla, dječaci su se grabili da oni obave njegov posao.

A onda se za šest dana kočija pojavila na svom mjestu. Nađena je pokrivena granjem u šumi. Jedan je mještatin došao i donio tu radosnu vijest u dom. Dječaci su gurali kočiju putom očito s velikim užitkom. Kako i ne bi. Vraćena im je ta kočija koju su i oni smatrali svojom, bez obzira na to što su se vjerojatno rijetko u njoj vozili. Možda i nikad. A usto su i opet doživjeli jedno uzbuđenje. Pored toga i ugodno. Jedna je skupina gurala kola, a druga je činila oko nje počasnu pratnju. Teško da je ta kočija ikad ranije imala neku svoju pratnju. Ni mladu, ni staru. A sada – kakva pratnja! Cvijeta, zapravo pupoljaka mladosti.

Kakav uzbudljiv doživljaj za sve dječake. Mali N. se odmah izjasnio za to da on ode tamo “u zasjedu”. Otac mu je bivši žandarski narednik. Čak je i njemu ta krađa kočije izgledala sumnjivom.

Pregledala sam dječje dosjee. Bila sam osupnuta njihovim sadržajem. U mojim tadašnjim bilješkama stoji primjedba na te dosjee:

“Kako neće mali M. H. biti sklon skitnji kad su ga napustili i otac i majka i stari 77-godišnji djed i isto toliko stara baka. Nisu bili kadri da ga odgajaju. Kako je lako napisati za ovog malog vrapčića – nepopravljiv. A on kad se kreće upravo vidiš kako mu vezivno tkivo na leđima jedva podržava ono nešto mišića što ih je u domu nakupio. Kad je došao nije mogao ni stati na noge, a kad se kretao morao se o nešto podupirati. Zovu ga – Tarzan. Imaju dečki smisla za kontraste.”

No i taj je kontrast Tarzan donio u dom na pregršt najvulgarnijih psovki, koje je s lakoćom izgovarao. Negdje na kakvoj vagi bile bi te psovke teže od njega.

Pa i odgojitelj Š. je pričao kako ga četvorica odraslijih dječaka nisu zapazili. A izgovarali su najgnjusnije psovke i izraze koje je i on rijetko čuo. Izašla je iz njihovih dječakih usta golema zaliha smrdljivih psovki kao iz najzapuštenije ulične kanalizacije.

Ponekad i usprkos tomu izgleda mi komična formulacija u tim dosjeima: nepopravljiv, sklon zlim navikama i slično.

No prema učenju su gotovo svi (uz iznimke) bili slabo raspoloženi, iako za većinu stoji da je: bistar... dobro shvaća...

Školsku godinu je završilo dosta "popravkaša". Nisam uočila da se s njima posebno radilo.

Poezija i proza u domu

Ništa neobično ako se među četrdeset-pedeset mladih dječaka nađe i pokojni pjesnik. Našao se i u domu Bežanec. Bio je to mali R., koga je njegovo društvo zvalo "doktor". Valjda im se to činilo profinjenim kao što su im izgledale i njegove pjesme. I činjenica da ih on može sročiti, što oni nisu u stanju. A u te njegove pjesme uletjelo je i prijateljstvo i ljubav, i drugarstvo, i ponešto iz svakodnevice. Zabilježila sam neke od njih.

Ljubav

*Lj...v što to znači
Sad nam se ona smije,
A kad smo išli u školu, (?)
Godinu možda i prije
    Kad bi učitelj za lj...v čuo
    Dobio bi tešku kaznu
    Da cela tri sata
    Sjediš u razredu praznu...
Dok tvoji drugovi mili
Doma već uče
Učitelju rad ljubavi
Sjediš u razredu praznu.*

Na rastanku

*Prijatelju na rastanku
Sreću želim tebi,
Uvijek više nego sebi.
    Prijatelj sam s tobom bio
    U igri i školi
    A poslovice kaže:
    Drug druga voli.*

*Ti sad odlaziš kući,
A ja ostajem tu.
Kada se sjetim na tebe
Želim ti sreću svu.*

Ima u tim njegovim stihovima i ponešto podsmješljivosti, bliskoj komici. Tako o svom drugu J.-u pjeva:

*J. Ž-n vam je konobar u kuhinji radi,
Kad je teško u kuhinji, on u vrtu sadi.
Uvek vam se on izvuče, negdje se sakrije
Svako pita: gdi je gdi je
Ali Ž-a nema, on negde spava, drema,
A dežurnog konobara nema, pa nema.
U boj u boj
Zašto čekate?
Žlice u ruke, pođite napred
Bez muke!
Na tanjur navali!
Ako u njem nema,
Još se valjda u kuhinji jelo sprema...*

U njegovim stihovima spomenuti “konobar” J. uvrstio se i u neke dobrovoljne kroničare domskih zbivanja. Upisivao je u svoju bilježnicu sve pristiglo osoblje, pa i odgojitelje. Našla sam i svoje ime u toj njegovoj bilježnici s podosta ubilježениh imena. Kao da je tu u tom dvorcu u tadašnjem vremenu prometovalo podosta raznog osoblja.

Imao je i “konobar” J. u domu prijatelja koji je otišao iz doma. I plakao je za njim negdje u nekom kutu. Čudno prijateljstvo. J. za tog prijatelja govori i sa žaljenjem, ali i s nekom zavišću: “On ima sve. Čega god se lati, sve mu ide od ruke. Namamio je djecu na kaubojske priče...”

Čudna neka identifikacija s drugom u domu, koji je u stanju svoju družinu zadobiti “kaubojskim pričama”, a što on, po svoj prilici, ne umije. Da – zaključila sam, i to je valjda vrsta identifikacije u odrastanju. Ako se zavidi nekome na nečemu, onda se priželjkuje slična osobina, ili bar neki sličan učinak i za sebe. Pridobiti sredinu za se, možda još na kakav uočljiviji način.

Neku vrstu lirskih emocija doživio je i prezreni, odbacivani H. Dobio je poštu – dopisnicu od majke. Očito jednu od rijetkih:

“Jezuš Marija”, uskliknuo je, “meni pošta!?”

Naglas je slavodobitno čitao sadržaj dopisnice društvu za ručkom, pa meni, higijeničarki... svakome tko je zastao i htio to slušati. Pritom je stalno ponavljao: “Baš mi je drago da sam dobio poštu... Sad moram odgovoriti. A nemam ništa...”

Uputila sam ga da se obrati odgojitelju I.-ju.

Popodne je pisao. Navratio je nekoliko puta k meni u sobu. Naravno, bez kucanja i s uobičajenim šaranjem očima po svim dijelovima sobe. Čula sam ga čak i pjevušiti. Ta bio je ovo jedan od rijetkih dragocjenih dana u njegovu otužnu životu. Kad je napisao svoje pismo, odgovor, došao mi je raportirati: “Drug I. nije zadovoljan. Napisao sam da me dečki tuku, da sam se na kupanju skoro utopio... I zato drug I. nije zadovoljan...”

Nastavak pisma, ili njegovu izmjenu, nisam vidjela. Nije ga donio pokazati.

Ne znam kako nazvati ovo što slijedi, no svakako nije bilo poetski: dečki su odnekle izvukli izgleda torzo nekog kipa. Nisam iz daljine mogla razabrati o čemu se radi. Počeli su se zabavljati gađajući ga sitnijim kamenjem. Na moj prigovor odgovorili su: “Pa razbita je... Pa kad nema ruku...”

Da, bila je to gruba proza.

U mojim bilješkama našao se i odlazak u kino u Pregradu i onda jedne subote cjelodnevni izlet u Krapinske Toplice. Dečki su se do mile volje kupali u bazenu. Čini se da su svojom nazočnošću pokvarili kupanje “nekim damama”, kako stoji u mojim bilješkama, “koje nisu htjele u bazen, jer je bazen pun besprizornih”.

U tom sam se trenutku identificirala s mojim “besprizornima” osuđujući tu njihovu opstrukciju. Reagirali su i prisutni odgojitelji i ja na “besprizorne”.

“Oni to nisu. Više ne”, govorili smo im. Dobročudni debeljko sa susjednog stola odmah nam se drugarski pridružio: “Pa da, da nisu; ponašaju se vrlo pristojno.”

Bilo nam je drago to priznanje pristojnosti pitomaca doma Bežanec. Ta to su bili naši dečki. Oni su se iskazali i kad im je iz doma kočijom stigao ručak. Stali su u red sa svojim “porcijama” i čekali jelo bez guranja.

Skupina seljaka koja se tu zatekla navirivala se prema posudama s hranom i komentirala: “Dosti dobe za jesti. Neke škole im dadnu, a neke ne dadnu ništa...” “Za stare Jugoslavije nikad nisu dali deci nigderi...”

Sve u svemu, dan je prolazio uzorno, gotovo ljupko.

No nije takav ostao do kraja. R. i još neki pokušali su doći do cigareta u obližnjoj trafici, što je odgojitelj Š. spriječio. Kako? Ne stoji u tim mojim davnim bilješkama. Odgojitelj D. na prvom je kilometru u povratku jednom dječaku prosuo na cestu punu šaku “pionira” – dječjim slengom nazvanih opušaka koje je on prikupio.

Kraj tog uzornog dana bio je sve samo ne ljubak. Uvečer su manjkala dva brata N. i V. – ukupno trojica. Trojka: tri ptičice u bijegu. Sigurno će ih za neko vrijeme vratiti njihovu jatu u domu.

Moglo bi se u poetske trenutke doma uvrstiti i moj zapisani podatak o majci koja je dovela s dopusta dječaka M. K.-a. S njim je donijela i pred osoblje doma istresla pregršt pohvala i priznanja. S njima je doputovao s dopusta i pitomac K.

Majka s hvalom do neba uzdiže i svog sina K.-a i osoblje doma; prvenstveno odgojitelje. Bio je taj njezin K. “za boravka na dopustu uzorno neobično dobar. Svi su se susjedi tome čudili. Kakvim metodama uspijevaju ti ljudi tamo da djecu ovako preobrazu? Tako se pitamo svi – i susjedi i ja”. To je kod svih odgojitelja stvorilo ugodu. Ta nisu baš prečesto slušali slična priznanja za svoj rad.

Trebala se u neku poetsku shemu uključiti i proslava Dana ustanka 27. srpnja, no dan je prošao prilično uobičajeno. Prozaično. Istina, s nekim suhoparnim referatom,

nedjeljnim ručkom, ali bez kolača, dok se o kićenju prostorije prethodno samo nešto govorilo.

Poslijepodne je tog relativno mirnog dana negdje vani cestom prolazila procesija seljanki s pokojim momkom među njima. Čula se i pjesma: “Zdravo, zdravo, zdravo Marija...” Dječaci nisu ničim reagirali.

Tih posljednjih dana srpnja zaredali su se posjeti domu. Bio je neki slikar, pa čovjek iz UDBA-e, dvije drugarice iz Socijalnog i netko iz Radio stanice Zagreb. Nemam nikakve ni slutnje o cilju njihovih posjeta. Bila sam kao praktikantica podalje od njih.

A onda se za 26. srpnja našla i bilješka o tome da je upravitelj s odgojiteljem Š.-om pošao na put negdje na Jadran tražiti mjesto gdje bi i dječaci iz doma pošli na ljetovanje.

Jesu li išli “na more”, teško mi je vjerovati. Baš 28. srpnja bio je posljednji dan moga boravka u domu Bežanec.

Baš za taj posljednji dan stoji bilješka: “U dom je stigla i neka revizorka, oštra žena s naočalama. Izgleda da će se ozbiljno uhvatiti u koštac s upraviteljem doma. Navodno dolazi u pitanje i dječji odlazak na more.”

“Koliko je novca bačeno u taj dom i s kojim učinkom”, pitala se nadobudna studentica u jednoj od svojih posljednjih bilježaka zajedno s pridošlom revizorkom. Upitan je bio po toj revizorki i odlazak dječaka na more. “Tamo stranci plaćaju i po 1.300 dinara dnevnog boravka na moru, pa da ih ova djeca pokradu”, oštro je govorila.

Kakvo mišljenje o domu i njegovim korisnicima! Doneseno ili stečeno?

Toga 28. srpnja djeci još nije bila uzeta i spremljena odjeća od jučerašnjeg praznika. I to me je navelo na pomisao da će taj dan biti posebno težak, možda i opasan u domu.

I bio je. Odgojitelj I. zamolio me je popis djece. Njegov mu nije bio pri ruci. Dao je znak za stroj djece i onda prozivao. Pokazao se manjak od sedam dječaka. Otišli su “u fremt” na čelu s iskusnim L.-om. Uz njega još P., Đ., K., K., V. i T.

Najviše me iznenadio T. Bio je to dječak miran i stidljiv poput stidljive djevojčice, koji se svakome smiješio. Dječaci su ga zvali Piletom. Kako je to Pile upalo među ove kopčiče? Zapravo se i ne bi trebalo čuditi. Napajao se istim izvorima uzora, pa i očekivanja.

I tako je prvi datum mojih studentskih zapisa bio 11. srpnja, što znači da sam tamo stigla dan ranije, 10. srpnja, a posljednji je bio 28. srpnja, to jest dan prije odlaska iz doma 29. srpnja. Dakle, ni dvadeset dana.

Iskustva? Premalo, nedovoljno. Je li pedagoški pogon bio u ozbiljnoj krizi kako sam to navodila u bilješkama? Ili su moji sudovi bili mladenački nedovoljno odmjereni? Ishitreni? Svakako je bilo premalo i vremena i poznavanja svih okolnosti za donošenje potpuno objektivnih sudova i zaključaka.

Bilo kako bilo, ostala su u meni neka rasklimana sjećanja, torza kao onaj što su ga dječaci gađali kamenčićima, ta – nije imao ruku. Ostala je slika smeđih pokretnih mrlja dječaka na bijeloj cesti kako se utrkuju s domskom kobilom. Ostala je i simpatija za te mlade ljude koji su tražili sebe, svoj ljudski identitet i pravo na budućnost.

Tko zna kakve su sve odraze uspjeli baciti na životne ceste na koje ih je njihov usud doveo?